

Brumleby Museum

- Levende kulturarv i en historisk perle

I det følgende vil der blive givet eksempler på, hvordan et lille lokalt forankret museumsprojekt i Lægeforeningens Boliger fra 1853 har søgt at forene brugernes ønsker med brugsforeningshistorie og bevaringshensyn. Bygningen blev opført i 1871 bl.a. med henblik på at etablere rammerne for Københavns første brugsforening, Østerbros Husholdningsforening, der blev stiftet nogle år før i 1868.

Af Lykke L. Pedersen

Seniorforsker på Nyere Tid og Verdens Kulturer,
Nationalmuseet

Email: lykke.pedersen@natmus.dk

Lægeforeningens Boliger – i dag Brumleby – var én af Danmarks første store bebyggelser for mindrebemidlede arbejdere og blev en social mønsterbydel uden for Københavns volde. En kreds af filantropiske læger – bl.a. E. Hornemann og F.F. Ulrik – stod efter koleraepidemien i 1853 bag oprettelsen af et helt anlæg af sunde boliger på Øster Fælled omkranset af lys og luft. Ideen var at sprede den overfyldte storbyes beboere uden for voldene. Da

bebyggelsen var på sit højeste i 1870'erne, boede der omkring 2.000 mennesker, heraf 800 børn. Til bebyggelsen blev der efterhånden knyttet en lang række institutioner: Mødesal, asyl, badeanstalt, sløjdscole og endelig en brugsforening med butiksudsalg og bibliotek, kaldet Østerbros Husholdningsforening. De første brugsforeninger hed "husholdningsforeninger" – arbejderfamilierne skulle lære at "holde hus" med ressourcerne. Gennem ansvarlighed i det små skulle medlemmerne lære at blive ansvarlige og demokratiske samfundsborgere.

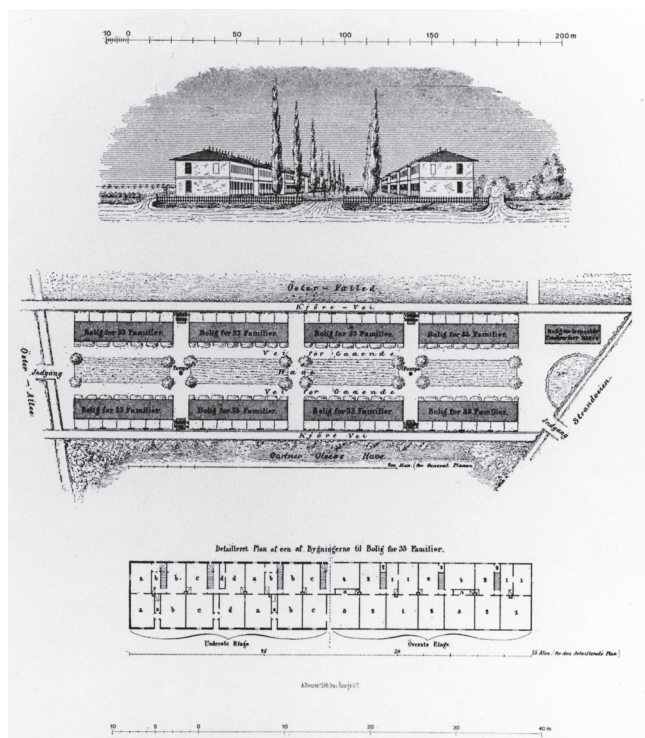

Hvorfor rekonstruere noget, når man har en perle ved hånden?

Brumleby indeholder historien om et eksperiment, hvor sunde boliger, den systematiske hygiejne og det gode fællesskab udgjorde fundamentet i bekæmpelsen af fattigdom gennem hjælp til selvhjælp. I dag er bebyggelsen ramme om et moderne hverdagsliv, hvor gode udlejningsboliger, nabofællesskab og grønne områder er karakteristisk. Bebyggelsen var dog i løbet af 1960'erne blevet så nedslidt, at der var planer om at rive det hele ned og bygge moderne højhuse på stedet. Sådan gik det ikke. Gennem en lang beboerkamp er boligerne blevet bevaret for eftertiden og er i dag fredede og et af Danmarks internationalt anerkendte eksempler på den industrielle kulturarv.

Forskning, dokumentation og restaurering

I løbet af 1990'erne blev de 18 blokke renoveret. Der blev lagt toiletter ind; der havde før været udendørs lokummer. De små boliger blev slået sammen til større enheder. Det var et lokalt ønske, at der blev indrettet "mindestuer", hvor man ved selvsyn kunne studere de beskedne vilkår, arbejderne havde levet under i den tidlige industrialisme. Undervejs blev ideen med at rekonstruere en bolig skiftet ud med ønsket om at bevare Danmarks ældst eksisterende brugsforening, der stort set stod, som da huset blev bygget i 1871. Hvorfor rekonstruere noget, når man havde en perle lige ved hånden? De tilsvarende brugsforeninger, bl.a.

Lægeforeningens Boliger med de første otte blokke i lige rækker. Der var plads til 31 boliger i hver blok med fælles vaskehuse og haver på begge sider af boligerne Fra: "Flyveskriftet af 12. November 1853".

Den tværfaglige projektgruppe på studietur til Rochdale ved Manchester, hvor verdens ældste brugsforening fra 1844 nu er museum.
Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

den første i Danmark, Thisted Købstads Arbejderforening fra 1866, var for længst revet ned. En arbejdsgruppe gik i gang med at gøre den gamle brugsforening til et lokalt drevet museum i tre etager med butik, bibliotek, kontor, uddelerlejlighed, karlekammer og hørkramkælder m.v., og bevare en autentisk helhed *in situ*. Nationalmuseet blev kontaktet, og der blev igangsat bygningsundersøgelser samt registrering af genstande og arkivalier. Aftalen med Byfornyelsesselskabet blev, at lokalerne blev undtaget fra den generelle renovering, og at en museumsgruppe - bestående af lokale ildsjæle og museumsfolk - skulle stå for at rejse midler til at restaurere bygningsinteriørerne og oprette et museum. Det er dette arbejde, der nu er ført til ende. Den 16. november 2016 åbnede museet for publikum.

Inden projektet var kommet dertil, var et intensivt forarbejde bragt til ende. Projektet fik i 2014 en velvillig donation fra A.P. Møller og hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til Almene Formaal, der gjorde, at

projektet kunne realiseres. En betingelse fra fonden var, at opgaven blev løftet i professionelt regi, og Nationalmuseet fik til opgave at stå for arbejdet. Der blev nedsat en tværfaglig projektgruppe, der bestod af flere enheder på Nationalmuseet. Kernen i projektet var, at det var organiseret som et forskningsprojekt, der skulle opsamle viden og kvalificere projektet undervejs. Mange fageksperter har været engageret i projektet. Nogle gennem hele forløbet, andre i kortere tid. Der har ligeledes været en tæt kontakt til den lokale museumsbestyrelse i Brumleby, der havde stået for fondsansøgningen og som skal overtage driften efter projektets afslutning.

Undersøgelsen af huset har bestået dels af bygningshistoriske undersøgelser af konkrete spor, dels undersøgelser i form af inddragelse af et væld af historiske kilder, herunder også erindringer, biografier og interviews m.v. Ny viden er således skabt om husets skiftende udseende og funktion, grundplan osv. Undersøgelserne ►

TV: Butiksudsalget måtte have nyt gulv, så alt inventar blev taget ned 2015.
Th: Butiksudsalget efter åbningen 2016 med varegrupper fra forskellige perioder og en lille Museumsbutik. Fotos: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

har dannet baggrund for de valg og fravalg, der er foretaget. Det stod fx ret hurtigt klart, at der var en pointe i så vidt muligt at føre lokalernes udseende tilbage til 1871, da der var bevaret store dele af det oprindelige interiør. Østerbros Husholdningsforening er i dag landets ældst bevarede brugsforening, mens der er bevaret flere yngre brugsforeninger rundt om i landet. Vi blev dog nødt til at indgå nogle kompromisser, da den største ombygning var foretaget i 1886, hvor biblioteket blev udvidet til det udseende, det har i dag. Også uddelerlejligheden på første sal havde undergået nogle forandringer, bl.a. var bogholderens kontor tillagt en nabo-lejlighed og er således ikke med i det endelige projekt. Den tidligere hørkramkælder til grovvarer blev bevaret i sin rustikke form, men indrettet i en moderne, enkel stil beregnet til aktiviteter og skiftende udstillinger. Nyt køkken og toilet gør lokalene mere brugbare.

Dele af bygningen var så nedslidte, at det bl.a. var nødvendigt at lægge nye gulve i hele stueetagen. Inventaret i butik og bibliotek måtte derfor nedtages. Det blev kørt på værksted på Bevaring & Naturvidenskab i Brede, hvor det blev istandsat og nye dele sat i, hvor de manglede eller var slidt ned. Det hele er herefter sat op igen. Da reolerne i biblioteket blev taget ned, dukkede der flere interessante ting op. De gamle egetræsådrede døre, der var blevet blændede ved ombygningen i 1886, stod i deres oprindelige udseende. Bag reolerne dukkede også nogle bøger op, der må være faldet ned for lang tid siden. Man kan ikke lade være med at tænke på, om bibliotekaren vidste, hvor bøgerne havde taget vejen?

Endvidere dukkede der også en hilsen op fra to bestyrelsesmedlemmer, der i 1886 - før bibliotekets reoler blev sat op - har skrevet deres navnetræk på væggen som en hilsen til fremtiden. Inskriptionen er dog nu igen forsvundet bag reolerne, da de blev genopstillet.

Farvearkæologiske undersøgelser og farveholdning

En af de største overraskelser undervejs i arbejdet udgjorde de farvearkæologiske undersøgelser, der er foretaget i alle rum. Tidligere undersøgelser af farveholdningen i Lægeforeningens Boliger påviste, at

Farvetrappe på reolerne i biblioteket, hvor de tidligste lag med egetræsådring og guldstafferinger dukker frem.
Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

farvesætningen af lejlighederne i 1853 var et bevidst valg fra arkitekten M.G.B. Bindsbølls side, da alle lejligheder fulgte samme farveskema. Lige som på Thorvaldsens Museum var inspirationen hentet i de pompejanske farver. Anden fase af Lægeforeningens Boliger fra 1866 og frem havde V. Klein som arkitekt, og også han har haft en klar opfattelse af, hvordan farverne skulle tage sig ud. Der er lagt megen energi i at få de enkelte rum til at stå præsentable og værdige. I butikken dukkede de gamle farver frem: blå, lilla og lyse egetræsådrede reoler med rosa indre, ligesom en bort af skabelonmalede liljer afsluttede den lilla vægfarve mod loftet. I biblioteket var alle reoler ligeledes lys egetræsådring med guldstaffering, mens væggene var rosa.

På første sal dominerer de stærkt blå farver, bl.a. i folkerummet til de ansatte, mens stue, kontor og karlekammer har mere afdæmpede nuancer. Køkkenerne er gule, både inventar og vægge. Farveundersøgelse resultater ligger til grund for istandsættelsen, hvor rummenes farveskala og materialer er søgt så tæt på de originale

Tv: Køkkenet bag butikken før bygningsrestaureringen og konserveringen gik i gang i 2015. Th: Køkken blev tilbageført til de oprindelige gule farver 2016.
Fotos: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Tv: Østerbros Husholdningsforenings hørkramkælder i 1930'erne med regnskabsfører, udsælger, medhjælper og bybud. Foto: Brumleby Museum.
Th: Østerbros Husholdningsforening er nu blevet Brumleby Museum. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

interiører som muligt. I de enkelte rum vidner farvetrætter om mange perioders skiftende smag med hensyn til farvesætning.

Genstande

Museet består først og fremmest af genstande, der har været i brug i lokalerne. Butikken var i drift frem til 1984, hvor nøglen blev drejet om. Alle disse genstande fra Østerbros Husholdningsforening er blevet registreret og fotograferet og indlagt i en database. Ud over genstande fra brugsforeningen har lokale indsamlet bygningsdele og genstande fra beboere i Lægeforeningens Boliger. Gennem arkivalier kan man nøje følge, hvilke varer, der blev indkøbt. Det første udsalg handlede med dagligvarer som smør, brød, ost, fedt, gryn, mel, øl, mælk, fløde, sennep og svovlstikker. Senere kom også kolonialvarer som kaffe, sukker og krydderier til. Varerne findes naturligvis ikke mere, men sporene er bevaret i form af emballage, dåser, krukker, vægte osv. Foreningen havde almindelige udsalgspriser, men forskellen var, at man sparede mellemhandlerne, da medlemmerne selv ejede butikken, og overskuddet blev delt mellem medlemmerne som dividende.

Biblioteket blev voldsomt populært, og især kvinderne i bebyggelsen var ivrige lånere.

I butikken dukkede en sjov ting frem, da konservatorerne adskilte butiksdisen, der bestod af to plader lagt oven på hinanden. Den første plade var blevet slidt, så havde man vendt den om, herefter brugt bagsiden og til sidst havde man lagt en ny ovenpå. Mellem pladerne dukkede ekspedientens huskeseddel op med de aktuelle sukkerpriser på "hugget Melis, stødt Melis, Dansk Sukker, Liverpolrør (rørsukker) og Raasukker".

I biblioteket er der bl.a. bøger fra det oprindelige bibliotek, der nu befinder sig i det originale bogskab. Brugsforeningen i Brumleby bygger på Rochdale-principperne fra den engelske brugsforeningsbevægelse, hvor et af punkterne er, at 2,5 % af overskuddet skal gå til "Oplysningens Fremme". Allerede fra begyndelsen i 1868 oprettede man et bibliotek

og en foredragsforening. Biblioteket blev voldsomt populært, og især kvinderne i bebyggelsen var ivrige lånere. Højt læsning i familien var en yndet aktivitet, der kunne forenes med fx håndarbejde. Forfatteren Martin Andersen Nexø (1869-1954), der i sine erindringer skildrer sin barndom under fattige vilkår i Brumleby, beskriver levende, hvordan bøgerne giver fantasien fart og indblik i andre måder at leve på.

Prislisen på butiksdisen, hvor ekspedienten har kunnet få en oversigt over de forskellige sukkerpriser. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Formidling

Museet bygger på enkle virkemidler og formidlingsprincipper. Der arbejdes både med interiørudstillinger (butik, bibliotek, kontor, køkken og uddelerlejlighed) og med tematiske nedslag, der skal fortælle de mange historier på tværs om menneskene, bygningen og foreningen. Der er opbygget en lokal gruppe af engagerede formidlere, der gennem mundtlig formidling udfolder historien gennem udvalgte nøglegenstande i de enkelte rum. Tilsammen fortæller husets historie og bevarede genstande om boligområdets særtræk, brugsforeningens hverdag og familielivet blandt de fattige beboere. Historien gøres på denne måde nærværende og konkret. Den konkrete, lokale historie forbindes ligeledes med de internationale kooperative principper. Den kooperative kulturarv perspektiveres ligeledes til nutidens udfordringer, hvor det ikke er billige dagligvarer og simpel overlevelse, der er på dagsordenen i vores del af verden, men hvor fælles løsninger på en række problemer fx overforbrug og madspild kan være vejen frem. Kernen i hele projektet er kombinationen af en museal del, hvor interiører og genstande bevares for eftertiden og en nutidig del, hvor de kooperative elementer i en nutidig kontekst videreføres. Fællesskaberne i lokalområdet vil her få et sted, hvor nye aktiviteter vil kunne udspringe. ■